

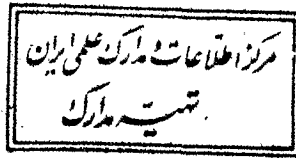
مناجبات

سہ ماہہ
والماران

زیر نظر: حضرت سادہ خاں امی گم صا

تحقیق: محمد صاوی علی
پان پانہ ٹون

پہن ۱۳۶



* نماز جمعه *

و آثار آن

زیر نظر: حضرت استاد جناب آقای دکتر مانعی

تحقیق: محمد صادق علمای سولا

{ پایان نامه فوق لیسانس }

بهمن ۱۳۶۸

صفحه	شرح
	مقدمه
	فصل اول : لغت و تاریخ نماز جمعه
۲	۱- لغت جمعه و وجه تسمیه آن
۳	۲- اولین نماز جمعه در اسلام
۳	۳- اولین نماز جمعه پیغمبر (ص)
۴	۴- اولین نماز جمعه در عراق
۵	۵- نماز جمعه بعد از صدر اسلام
۹	۶- ذکر برخی خطب حضرت رسول (ص) و حضرت امیر (ع)
	فصل دوم : فضیلت و آداب شب و روز جمعه و ارزش نماز جمعه
۱۹	۱- فضیلت و اهمیت شب و روز جمعه
۲۴	۲- فضیلت و اهمیت نماز جمعه
۲۷	۳- آداب و سنن نماز جمعه
	فصل سوم : اقوال فقهاء و اثبات قول مختار در باب نماز جمعه
۳۲	۱- اقوال فقهاء
۳۳	۲- اثبات قول مختار با ادله اربعه
۹۰	۳- ادله قائلین با اشتراط و پاسخ آنها
۱۲۰	۴- قائلین بترمیم
۱۲۶	فصل چهارم : شرایط نماز جمعه در مذاهب خمس
	فصل پنجم : آثار نماز جمعه
۱۳۱	۱- آثار و حکمت‌های نماز جمعه
۱۴۱	۲- نماز جمعه در انقلاب اسلامی
۱۴۵	۳- نماز جمعه از نظر امام خمینی قدس سره
۱۵۴	خاتمه
۱۵۵	مآخذ و مصادر

افسوساً که
به عنوان حکیمه شکرنامه

الف

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه :

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا ونبينا محمد و
آله الطاهرين واللعنة الدائمة على اعدائهم اجمعين الى يوم الدين .

قال عز من قائل :

يا ايها الذين آمنوا اذنوا للصلوة من يوم الجمعة فاسعوا الى
ذکر الله وذروا البيع ذالكم خير لكم ان كنتم تعلمون .

(سوره جمعه)

چه اسفبار است ورق زدن برخی از کتب فقهای عظیم الشان و در آنها حتی
نامی از نماز جمعه ندیدن در حالیکه بنمازهای مستحبی هم اشاره کرده اند.
آیا نماز جمعه کمتر از نماز جعفر طیار اهمیت دارد؟ کم ارزشتر از نماز حاجت و
غفیله و وتیره است؟ کمتر از نمازهای اول هر ماه است؟
وجه دردناک است بر خورد با کسانی که اقامه جمعه را در عصر غیبت امام (عج)
حرام می دانند.

کدام فقیه است که با تاکیدات فراوان پیاپی بر عا لیه قدر اسلام (ص) و ائمه

طاهرین (ع) در مورد نماز جمعه آشنا نباشد؟ کیست که این خبر را از پیغمبر (ص) ندیده و یا نشنیده باشد که اکیدا " فرموده اند:

لینتهین اقوام عن ودعهم الجمعات اولیٰ حتمن علیٰ قلوبهم ثم لیکونن
من الغافلین . (۱)

ترجمه: آنها که نماز جمعه را ترک می کنند اکیدا " لازم است که از این عمل خود دست بردارند و الا بطور قطع یقین بردلهای آنان مهر خواهد خورده و تحقیقا " جزء غافلان خواهند بود .

کیست که نداند پیا مبر عزیزا سلام (ص) فرموده اند: ان الله کتب علیکم الجمعة فریضه واجبه الی یوم القیامه . (۲)

ترجمه: خداوند نماز جمعه را بعنوان یک فریضه واجب تا قیامت بر شما مقرر کرده است .

کدام آشنای به احکام و فقه است که این سخن تکان دهنده پیا مبر (ص) را نشنیده باشد که فرموده اند:

ان الله تعالیٰ فرض علیکم الجمعة فمن ترکها فی حیوتی او بعد موتی استخفا " بها و جودا " لها فلا جمع الله شمله ولا یارک فی امره ...

ترجمه: خداوند نماز جمعه را بر شما واجب کرده است . هر که آن را در حیات من و یا پس از مرگم سبک بشمارد و یا از روی انکار، ترک نماید خداوند پریشانی و پراکندگی او را سامان ندهد و به زندگی و امورش برکت عنایست

(۱): وسائل الشیعه حدیث ۲۷ باب اول از ابواب نماز جمعه

(۲): وسائل الشیعه حدیث ۲۲ باب اول از ابواب نماز جمعه

نکنند... (۱)

آیا این غفلت و بی خبری و از خود تهی شدن مسلمانان و در نتیجه شیفتگی آنها نسبت به فرهنگهای بیگانه بخاطر ترک جمعه‌ها نیست؟ آیا ذلت اکثر مسلمین و از هم گسیختگی اوضاع و احوالشان و بی سرو سامانی روزافزونشان بدلیل ترک مهماتی همچون جمعه نبوده و نیست؟ آیا وضع تاسف بار مسلمانان امروزیها، تحقق همان سخن و شاید نفرین رسول الله (ص) نیست؟ این اعظم تاکی می خواهند باین وضع ادا می دهند؟ تاکی می خواهند در پیچ و خم آن قلت قلت ها بمانند؟

در این چند سال پس از انقلاب کبیر اسلامی دیدیم همین نماز جمعه دودله و دست و پا شکسته و با اصطلاح تخییری و احتیاطی چه گره های پیچیده ای از جامعه اسلامی را گشود. چه حماسه ها ایجا د کرد. چه شورها و شورهای مقدس الهی آفرید. چه ابهتی از اسلام را بنمایش گذاشت، چه روحیه ها و امیدها در دل مومنین و امت اسلامی دمید، چه کینه ها در دل دشمنان خدا و رسول (ص) کرد. چه رعبها و ترسها در دل شیاطین افکند و چه وجه و چه وجه.

فرا موش نکرده ایم که ما مقدس سره الشریف با رها فرموده اند؛ هرگاه دشمنان انقلاب و اسلام از کسی و چیزی در انقلاب تعریف و تمجید کردند باید در آن تجدید نظر کرد و هرگاه از چیزی اظهار کینه و دشمنی کردند و با آن مخالفت ورزیدند روی آن پافشاری و اصرار نمائید.

(۱) : وسائل الشیعه ح ۲۸ باب اول از ابواب نماز جمعه.

آیا بخاک و خون کشیدن محرابهای جمعه و قطعه قطعه کردن پیکرهای مطهرانه جمعه، آیا انفجار پیاپی گاههای جمعه، آیا تلاش در سردتر کردن جمعهها بنوسیله ایادی استکبار، آیا جلوگیری از اقامه حتی اولین جمعه در کوییت و اخراج امام جمعه منصوب از سوی امام قدس سره از آن کشور و دلیل بر اوج نفرت و وحشت دشمنان خدا و رسول (ص) و امت اسلامی از جمعه نیست؟ اگر اینها دلیل نیستند چه چیزی می تواند دلیل باشد؟ و اگر دلیلند چرا روی جمعه بیشتر و بیشتر کار نمی شود. و مورد تاکید و اهداف قرار نمی گیرد.

اینهمه وحشت دشمن از جمعه و آثارش گرفت آن در زمینه های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، نظامی و غیره از جمعه ایست که اکثر فقهای عظیم الشان آنرا واجب تخییری می دانند و تاکید بر اقامه آن و حضور در آن ندارند. چه با عظمت خواهد بود اگر جمعه بعنوان واجب عینی و آنچنان که در صدر اسلام بود و مورد توجه اسلام است برگزارد گردد.

چه پرشکوه و چه کوبنده و چه سازنده خواهد بود اگر حتی بعنوان واجب تخییری هم که شده تمام فقها و علماء و ائمه جماعات هر شهری متفقا "در نماز جمعه شرکت کنند و عامه مسلمین بدنبال آنها بطور وسیع صحنه های ضداهریمنی جمعه را پرنمایند. جزوه حاضر تلاش ناچیزی است که در جهت رفع مهجوریت نماز جمعه صورت گرفته است. این موضوع که بعنوان پایان نامه فوق لیسانس حقیقراست ابتداء مورد علاقه و رغبت بنده نبود و مایل بودم موضوع دیگری را انتخاب کنم ولی با نظر استاد محترم جناب آقای دکتر صانعی قرار شد که در این باره کار کنم. پس از اندکی مطالعه در جوانب قضیه و بخصوص مشاهده برخی تالیفات و تصنیفات

فقهای عظیم‌الشان با این نتیجه رسیدم که نه تنها افرادی بضاعتی همچون بنده
 و نه تنها در بعد و سطح کوچکی مانند این جزوه بلکه باید فقهای اندیشمند و آگاه
 بزمان آنهم در ابعاد وسیعی روی مسئله کارکنند تا گرد مهجوریت و مظلومیت
 و انزوا از چهره مقدس نماز جمعه زده شود تا شاید مسلمانان بتوانند مجدوسیادت
 و عظمت گذشته خود را دوباره با زیا بند .

افسوس که کار عمیق و علمی و همه جانبه در این باره از چون بنده ای ساخته
 نیست . امیدوارم در شرائط بهتری با بضاعت بیشتری بتوانم بخشی از دیون
 خود را نسبت به اسلام و قرآن و نماز جمعه ادا نمایم .

جزوه حاضر در پنج فصل تنظیم گردیده که در فصل اول نگاهی به لغت و تاریخ
 نماز جمعه افکنده ایم . در فصل دوم درباره فضیلت و آداب شب و روز جمعه و نیز
 ارزش نماز جمعه و آداب آن سخن گفته ایم . در فصل سوم قول برگزیده مان یعنی
 قول به وجوب عینی تغیینی نماز جمعه را با ادله اربعه اثبات و اقوال دیگر
 را رد کرده ایم . در فصل چهارم شروط نماز جمعه را در مذاهب خمس با اختصار مورد
 بحث قرار داده ایم و با لآخره در فصل پایانی جزوه درباره آثار نماز جمعه و نقش
 آن در انقلاب اسلامی اخیر و بخصوص دیدگاههای امام قدس سره الشریف درباره نماز
 جمعه ، مطالبی را ذکر کرده ایم . در این جزوه سعی شده که کمال اختصار رعایت
 گردد و موضوعات علیرغم تنوعشان خیلی شاخ و برگ داده نشوند .

در فصل سوم ، یعنی فصل اثبات قول مختار روید و قول دیگر ، بیشتر از دو
 کتاب " عنوان الطاعه فی اقامه الجمعة والجماعه " تالیف محقق ارزشمند آقا
 سید اسماعیل حسینی مرعشی و کتاب " صلوه الجمعة " نوشته مرحوم آیه الله

آقا شیخ مرتضی حائری استاده است .

آقا شیخ مرتضی حائری، استفاده شده است .
 ناگفته نماند که اینجانب در مورد بخشهایی از جزوه مانند تاریخ نماز
 جمعه در قرون بعد از صدر اسلام با مشکل کمبود مدرک و ماخذ مواجه بوده است .
 ضمن تشکر از راهنماییهای استاد عزیزم آقای دکتر صانعی، از خداوند کریم
 می خواهم که این اندک را بکرم قبول فرماید و ثواب آنرا به ارواح طیبه امام
 و شهدای اسلام و پدرم نثار و ایثار نماید .

((محمد صادق علمی))

فصل اول

لغت و تاریخ نامه

۱- لغت جمعه ووجه تسمیه آن :

اصل آن جمعه (لغت عقیل) و جمعه (لغت حجاز) از ثلاثی جمع و جمع آن جمع و جمععات است . فراء لغت دیگری هم برای آن آورده است . جمعه بروزن همزه که لغت تمیم است . (۱)

دروجه تسمیه آن اقوالی گفته شده است :

یکی آنکه چون مردم در این روز گردمی آیند و با هم اجتماع می نمایند باین اسم نامیده شده . دیگر آنکه چون خداوند در این روز از آفرینش موجودات فارغ شده و همه مخلوقات در آن روز مجتمع شدند باین نام تسمیه گردید . (۲)

همچنین گفته شده است : اول کسی که این روز را جمعه نامید کعب بن لؤی است و قبلاً " روز جمعه را روز " عربیه " می نامیدند . (۳)

ابن سیرین گفته است : نخستین بار انصار مدینه آنرا روز جمعه نامیدند و آن پیش از قدم حضرت رسول (ص) بمدینه بود .

و نیز گفته شده است : انصار مدینه قبل از نزول سوره جمعه گفتند که برای یهود و روزیست بناام سبت (شنبه) که در آن جمع می شوند و برای نصاری روز یکشنبه روزیست که در آن گردمی آیند . بر ماست که ماهم روزی را برای ذکر حق تعالی

(۱) - لسان العرب و مجمع البحرین لغت جمع

(۲) - لسان العرب

(۳) - مجمع البیان شیخ طبرسی ذیل آیه سوره جمعه

(۴) - لسان العرب لغت جمع و مجمع البیان و کشاف زمخشری ذیل آیه .

وشکریه درگاه خداوندی در نظر بگیریم که در نتیجه روز عروبه را تعیین کردند. نماز آنروز را با مامت اسعد بن زراره اقامه نمودند و از این جهت که آنروز برگرد او مجتمع شده بودند آنروز را جمعه نامیدند. در آنروز اسعد بن زراره گوسفندی را برای آنها ذبح کرد و بدلیل قلت و کمی جمعشان، آن گوسفند را هم ظهر و هم شام تناول کردند و پس از این واقعه بود که حق جل و علا سوره جمعه را نازل فرمود و اولین اولین نماز جمعه ای بود که در اسلام برگزار گردید. (۱)

۲- اولین نماز جمعه در اسلام :

نخستین جمعه ای که در مدینه برگزار شد با مامت ابوامامه اسعد بن زراره بود که در نقطه ای بنام " هزم البنیت " نزدیک مدینه از حره بنی بیاضه که بآن نقیع الحضات گفته می شد منعقد گردید. این جمعه، قبل از هجرت پیامبر بمدینه بود تعداد مومنین در این نماز چهل نفر بود و شاید بهمین دلیل برخی علمای شافعی حداقل مومنین نماز جمعه را چهل نفر می دانند.

۳- اولین نماز جمعه پیامبر (ص) :

هنگامیکه رسول اکرم (ص) در راه هجرت بمدینه بودند با مداد روز دوشنبه

(۱) - تفسیر مجمع ج ۵ ذیل سوره جمعه

(۲) - سیره ابن هشام دو جلدی ج ۱ صفحه ۴۳۵.

دوازدهم ربیع الاول در قبا بر عمرو بن عوف وارد شدند روزهای دوشنبه تا پنجشنبه را در آنجا ماندند و مسجد معروف را بعنوان اولین مسجد در اسلام در آنجا تاسیس کردند. روز جمعه از آنجا بقصد مدینه حرکت فرمودند و هنگام نماز وادی بنی سالم بن عوف رسیدند. آنجا را بعنوان مسجد اتخاذ نمودند و نماز جمعه را اقامه کردند و این نخستین نماز جمعه‌ای است که پیامبر عظیم‌الشان اسلام (ص) برپا نموده‌اند. و نیز خطبه‌ای که در این نماز جمعه ایراد فرموده‌اند اولین خطبه‌ای است که توسط آنحضرت (ص) در مدینه ایراد شده است. (۲)

۴- اولین نماز جمعه در عراق :

در سال شانزدهم هجری در زمان خلافت عمر هنگامیکه اهواز و مدائن به دست سعد و قاص فتح گردید و اولین نماز جمعه عراق در ایوان کسری با مات سعد اقامه شد که در ماه صفر این سال بود. و در ماه ربیع الاول همین سال بود که آغاز تاریخ اسلام با پیشنهاد حضرت علی (ع) از هجرت پیغمبر (ص) قرار داده شد و نوشته گردید. (۳)

-
- (۱) - تفسیر مجمع ج ۵ ذیل سوره جمعه
 (۲) - عین خطبه حضرت (ص) را در قسمت ذکر نمونه خطب در این جزوه آورده‌ایم
 (۳) - تاریخ الخلفاء سیوطی صفحه ۱۳۱ .

۵- نماز جمعه بعد از صدر اسلام :

گفتیم که اولین نماز جمعه را در اسلام ابو امامه سعد بن زراره در مدینه برگزار کرد. این در زمانی بود که هنوز پیغمبر اکرم (ص) از مکه هجرت نکرده بودند. در اولین فرصت که اقامه آن برای پیغمبر (ص) میسور شد یعنی در همان نخستین روز ورودشان به مدینه که جمعه بود آنرا اقامه فرمودند و هیچ شکستی نیست که شخص ایشان (ص) تا آخر عمر آنرا منعقد و اقامه می کردند. پس از ایشان خلفاء و امراء و پادشاهان که متولی اقامه اش بودند آنرا برپا می نمودند تا اینکه نوبت به حضرت علی (ع) رسید. ایشان نیز چنان می کردند. اجمال مطلب آنکه اقامه جمعه از مناصب خاص خلفاء و حکام محسوب میشد. بطوریکه اقامه جمعه ای غیر از جمعه آنها در تاریخ ثبت نشده است. اگر خلفاء خود بچنین کاری اقدام نمی کردند از سوی خود افرادی را برای این منظور، نصب می نمودند. این سیره در زمان خلفای غیر راشدین از اموی و عباسی نیز ادامه داشت. پس از خلفاء یعنی توسط سلاطین نیز چنان سیره ای عملی می شد. حتی شاه اسماعیل صفوی تصمیم گرفت که آنها در قبال جمعه های عثمانی اقامه نماید. اوضاع در زمان قاجاریه نیز چنان بود یعنی امامت جمعه از مناصب سلطان و شاه بود که یا خود یا منصوب آنها اقامه می نمود و منصوبان سلاطین و رژیمها در هر شهری ملقب به امام جمعه بودند.

در تفاسیر القنون آمده که: سلطان محمد خدا بنده در سلطنتیه قزوین —
مدرسه ای بنا کرد که فقهای پنجگانه مذاهب خمس از جمله علامه حلی ره در آن تدریس

می کردند. روزی برای اقامهٔ جمعه و امامت آن آمد و از علمای مذاهیب مختلف که گرد آمده بودند پرسید که چرا صلوات بر آل پیغمبر (ص) واجب است؟ آنگاه خود جواب داد که: شاید نکته‌اش این باشد که خداوند خواسته است تا آل رسول (ص) مورد فراموشی قرار نگیرند و همواره در یاد و خاطر مردم باشند تا مردم بآنها رجوع نمایند.

از این سخن بر می آید که سلطان محمد خدا بنده علی‌رغم حضور علماء و فقهاء، شخصا "خودآنها" امامت می کرده است.

از سیرهٔ امراء و حکام، یکی هم این بود که مسجد جامع نزدیک دارالاماره می ساختند چنانکه هم اکنون در مسجد کوفه مشاهده می شود. در هر شهری فقط یک مسجد برای اقامهٔ جمعه بود که اعراب، آنها مسجد جامع و غیر عربها آنها مسجد جمعه می نامیدند که خوشبختانه اکثر آنها تا به امروز باقی هستند. علت اینکه مسجد جامع در روستاها دیده نمی شود این است که ایران از توابع عراق بود و فقیه عراق که ابوحنیفه بود نماز جمعه را مختص شهرها می شمرد و اقامهٔ آنها در روستاها غیرجائز می دانست. (۱)

هرچه از صدر اسلام فاصله می گیریم نماز جمعه، آن شکوه و عظمت ویژه‌اش را بیشتر از دست می دهد. البته گاهی ظواهر بی محتوی و خالی از روح نماز جمعه، با عظمت تر بوده اما چه سود؟ مثلاً در عصر اموی، روزهای جمعه، خلیفه با لباس سفید و عمامهٔ سفید جواهرنشان بمسجد می رفت و برای خواندن خطبه بمنبر در می آمد. در آن هنگام، خاتم و عصارا که نشانهٔ

(۱) - البدر الزاهر - فی صلوة الجمعة والمسافر آیه اللہ منتظری ص ۷، ۶، ۸